

Pracovní list 2

Téma: básně let válečných

Plánem dnešního semináře je seznámit Vás s vybranými tendencemi v poezii let válečných. Samozřejmě si vše ukážeme na příkladu poezie Ludvíka Kundery, ale budeme zběžně nahlížet i do dalších textů či do výtvarného umění.

Nelekejte se. Na základě prosby o přívětivost těchto pracovních listů vůči nebohemistům se budu snažit psát co nejcivilnějším způsobem. A budu dost často některé složitější problémy výrazně zjednodušovat a osekávat. Některé postřehy tedy nebudou vyargumentované potřebným množstvím příkladů, ani v nich nebudu zabíhat do velkých podrobností. Kdyby Vás ale zajímalo cokoli víc, než co v textu naznačím, napište mi. Připravím si to na konzultace.

Manuál ke čtení válečné poezie

Smyslovost

Nebo také „senzualita“. Relativně častý prvek v próze i poezii. využívaný v různých dobách, hojně při popisech typicky přírodních scénérií (typicky třeba v impresionismu).

Jde o to, že čtenářům textem poskytnete přesnější představu o popisované scéně, a to užitím širší palety smyslových vjemů. Píšete-li např. text o louce, zmíníte nejenom barevnost (odstíny zelené, kontrast s modrým nebem, barvy květin), ale také např. světelnost (stíny, intenzita slunečního svitu), čichové vjemy (vůni květin), sluchové vjemy (cvrlikání cvrčků), hmatové vjemy (hebkost trávy) apod.

Zatím jsme si uváděli příklady z „abstraktní louky“, ale vězte, že příklady z válečných bojišť či z páchnoucích továrních čtvrtí se dají nalézt neméně snadno.

Pro ilustraci uvedu např. tento „nekunderovský text“

Okamžik dějin: léto po válce
Píseň Rudoarmějce letící zvolna ulicemi
A korunami stromů
K osvětlenému oknu mého přítele
Jako ty jiskřící mušky rukopisu
Obyvatelky jasmínových keřů
Jako ty malé mury na knihách
Přelétající rozevřené stránky
V rozlehlé zahradní čtvrti: mír
Jako ta vůně zahýbající prudce za roh

Abych ji ucítil už jenom ve vzpomínce
Na tomto zežloutlém listu po letech

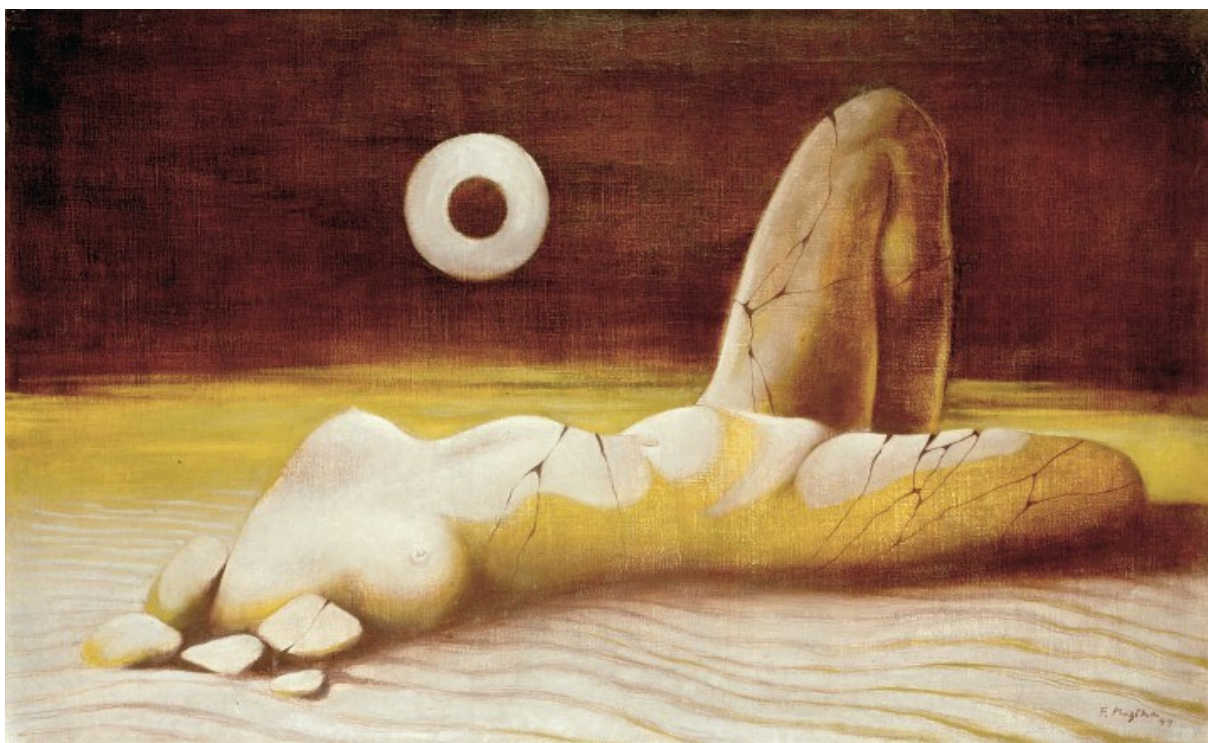
(úryvek z básně Okamžik dějin, ze sbírky *Tento Večer* od Ivana Blatného, 1945)

Úkol č. 1: Zamyslete se nad tím, co (obecně myšleno) text získává, užívá-li v něm autor nepřehlédnutelnou míru smyslovosti. Vaše tvrzení odůvodněte.

□ Tělesnost

Míním tím časté užívání motivů lidského těla či jeho částí. Rozhodně nechci tvrdit, že se jedná o unikátní „objev“ válečné poezie, vzpomeňte si jen namátkou na Wolкера, či na všechny básníky oslavující ženskou krásu. Nicméně! Pro naše období jsou prvky tělesnosti důležité a důležitý je i kontext, ve kterém jsou užívány. Často se tyto motivy objevují typicky v kontextu erotizujícím (rty, ňadra, klín...) , neméně často v hrůzně expresivním (devalvované, poškozené části těl, torza...). Během konzultací rozvedu obě možnosti a uvedu je ještě více do dobových uměleckých souvislostí.

Zatím Vám musí stačit např. tento výtvarný doklad:

(František Muzika, *Ležící torzo*, olej, 1944)

□ Úzkostné prožívání času

I zde můžeme jedním dechem dodat, že „neobjevujeme Ameriku“. Stačí se jednoduše vcítit do pocitů člověka prožívajícího válečné hrůzy a absolutní nejistotu blízkých dní (zatčení, perzekuce, odvedení na frontu, bombardování aj.), a to včetně strachu o své milované.

Doklad, který uvedu, můžete brát jako příliš přímočarý nebo naopak příliš atypický - vzhledem k neobyčejnému autorovi, Jiřímu Ortenovi. Přestože jeho básnická sbírka *Elegie* se věnuje (cudně řečeno) spíše jiné problematice, přesto můžeme objevit kupříkladu tento doklad (byť dost možná zbytečně mnohomluvný):

Hrob nezavřel se. Hrob je otevřený.
Jen tíha kytic tlačí víko rakve.
Zvadnou ty květy, nemající země!
Smuteční hosté domů rozejdou se.
V kočárech družnosti ti vzdálenější
pobídnou koně, aby tryskem jeli.
Pak přijde on, nebohý starý hrobník.
Přihnul si trochu chvíli před obřadem
a zeslábl, je slabý jako dítě.
Lopatu sotva jeho ruce zdvihnou.
Nabere hlíny jako pohlazením
a něžně, něžně zabuší ta hlína
tam, kde je rakev, a tam, kde je mrtvý.

Drcená ústa, chcete „vítej“ říci?

Úkol č. 2: Vymyslete krátký text (20-40 slov), ve kterém se pokusíme co největším počtem různých jazykových prostředků vyjádřit úzkostné prožívání času. Užívejte například vhodných zájmen, tvarů sloves, vhodných substantiv spjatých s časem, příslovcí či cokoliv dalšího vás ještě napadne.

□ Materie

Prvek, který rozhodně nalezneme uplatňovaný ve výrazně větší míře u básníků odkazujících se k surrealistickým tvůrčím východiskům. Lze samozřejmě v tomto případě složitě poměřovat výtvarné a slovesné umění. Bude to trochu vágní, ale pokusíme se!

Podstatou je, že iracionálně (vzývané surrealisty) bývalo v rámci obrazotvorných procesů formováno do materiální podoby. Typicky jednoduché materiálové podoby – horniny, kovy, jednoduché přírodniny typu „peří“ aj. Pokud si tento obrazotvorný proces dáme do kontextu s válkou a s „materiálním“ základem války, ocitneme se ve světě oceli, olova, písku, skla, kamení, asfaltu aj.

Viz náš doklad a ještě více během následujících dvou konzultací.

(Zdeněk Sklenář, *Sutiny*, olej, písek, 1945)

úkol č. 3

Přečtěte si následující báseň Ludvíka Kundery symbolicky vztaženou k Brnu. Nalezněte v této básni prvky válečné poezie, o kterých jsme doposud mluvili. Ke každému prvku alespoň jeden textový doklad. Stručně (ve dvou větách) jej okomentujte.

Na závěr v několika větách запиšte svůj čtenářský zážitek a dodejte nejméně jeden svůj vlastní postřeh z vašeho vlastního čtení (cokoliv vás zaujalo a je obsaženo v textu básně).

ÓDA NA BRNO V DUBNU 1945

Ze samého dýmu
ze samého smetí

Ve smyslném pachu stromů
které snad rozkvétají
jako všechno
jen snad

Ze samé krve a z benzínu a z koní

*Už se táhnou jedy. Slunce, nebo několik, zmizelo ve žlutém.
Dny jsou na heslo: padřť, dno, morek, hvízdání.*

Ze samého chlorofylu

18. dubna: Radio ze tří stran: Brno pod ruskou dělostřeleckou palbou. Diu Russen schieben sich an Brün heran. Pancéřová čela jižně od Brna.

Časy se křesají
hřebeny svítí tuhne vzduch

A dřavějí
ulice
s jmény už jenom do dnů

Tvrký vzduch
A za obzorem tryskají solné prameny

22. dubna: Světlo zhasíná

Ze samých těl
Hlídky se stahují do děr
Okovaní lancknechti
Smrt na ramenou

Civil! Kleine Kinder!
Zase se kreslí po stěnách
jak v letech křídly a pachu houby

Sršivými záplavami se prodírá město
ještě se chodí za láskou

A nebude to konec
nadějná nahost platanů
jistotné jiskření sadů
noci třaskají pot vystupuje na zdech
a zeď se komíhá

24. dubna: Nepřetržitě letadla. Ústup. Sype se sklo. Nad Brnem zář. A svítí měsíc.

Tak se rodí nová podob a život lemovaný smrtí

Několik sluncí. Kyvadlovitých. Dokdy.

Prach padá na rty
jimiž se laskalo za dávných láskyplných rán
kdy ptáci se bez boje zmocnili Brna
a stromy byly vlhké

Padá popel
Brzy bude po ústa
Ve výši očí pak

A ocel a oheň
aby všechny živly dostaly své křesní jméno

Klamavá vůně příštího léta
až do chvíle kdy se opět ozvaly okované boty

25. dubna: Mizí slunce.

Spálené dopisy se snášejí na lesy
na město uvnitř purpurové
kde v prachu prádla a dětí a jídla
je čas počítán na děla

Ve smyslné vůni stromů
sen v hlavách lidí
Budoucí čas

Lesnatý a s milostnými důlky. S ptáky visícími na obloze. S rosou.

Čadivá hlína se drolí
zvolna se snášejí spálené protokoly
z archivů hrůzy
na vrásky na prašníky které se chvějí
na trosky na změť

Ze samého olova

Husím pochodem se stahují lancknechti
za praskotu padajících stromů

Ve smyslném pachu
neboť keře rozkvétají
snad rozkvétají
ze samé lásky

A z tolika smrtí že vroubky nestačí

26. DUBNA

*Ještě je tu dům a kymáci se černé slunce. Člověk hmatá po vzduchu: jsou to ti poslední?
Zpomalený film posledních hlídek. Pískot kulek.*

Ve městě
ze samých drcených cihel a pozohýbaného kovu
ze samých ohňů a z potu a z hrobů

Ve městě před

A není to konec
strašlivé ticho
a pak

VE ČTVRT NA ČTYŘI ODPOLEDNE...

(Meandry, str. 9-13)